Баджал — дах Приамур'я. Швидкоплинні й прозорі річки, які беруть початок на його безлісих вершинах. Приймає їх у своє лоно красуня Амгунь — ліва притока Амуру. Одвіку приходять сюди з океану морські лососі, щоб відкласти ікру й загинути, давши початок новому життю.

У квітні на північних схилах гір ще лежить сніг, але річки, звільнившись од криги, вже сповнюють долину гуркотом перекатів. Тихо струменить блакитна вода в Баджальській протоці. Тіні від високих ялин і ялиць, що підступають до самого берега, падають на воду, але якщо добре придивитися, то можна побачити, як в освітленій тонким сонячним промінням заводі плаває зграйка крихітних в'юнких рибок. Це мальки кети. Вони вивелися в глибині галечних горбків, ледве вкритих водою, і насилу вибралися на поверхню по темних підземних лабіринтах. Тепер вони насолоджуються простором і світлом. Хоч рибки ще й малі й безпорадні, але знаходять поживу і почуваються в протоці чудово.

На початку літа мальки занепокоїлись: їх тягло в повий світ, протока стала тісна.

Варто було їм лише виплисти в Амгунь, як сильна течія підхопила їх. Довго мчала ріка розгублених рибок, поки винесла на тихе глибоке плесо. Вода в ньому здавалася чорного, хоч і була прозора. Мальки, які в дорозі загубили одне одного, знову згуртувалися в зграйку. Поблискуючи на сонці сріблястими боками, вони почали пожадливо ловити й ковтати дрібних рачків-бокоплавів.

Збігло кілька днів, поки мальки знову змогли рушити в дорогу. Що нижче спускалися вони річкою, то повільніше ставала течія.

Якось, коли рибки пропливали повз затонулий корч, звідти чорною тінню метнувся прожористий ленок. Якого жаху нагнав він на зграю! Коли мальки знову зібралися докупи, серед них не виявилося багатьох.

І от Амгунь винесла мальків у каламутний Амур. Тепер і вдень і вночі пливли вони, як у сутінках. В Амурі течія була слабішою, і тишу порушували шуми гвинтів теплоходів і катерів, від яких мальки звертали вбік і притискалися до дна. Кілька тижнів пливли вони величезною рікою. Їжі для них тут було більше, ніж в Амгуні, але й ворогів теж побільшало. Кому тільки не кортіло вхопити беззахисного малька! Щуки й верховодки, жовтощоки й соми були не від того, щоб проковтнути будь-кого з них. А на поверхні річки можеш потрапити на сніданок чайці.

У червні мальки вийшли в Японське море. Знову, як в Амгуні, стало світло. Щільна вода мала слабку, що легко долалася, течію. Спершу рибки пливли на південь, потім повернули на схід і вийшли в Тихий океан. Течія несла їх все далі й далі на схід.

Минали місяці. З мальків виросли дужі сріблясті риби, які самі нападали на дрібних рибок. Безкінечні темні глибини океану містили в собі ще більше небезпек, ніж ріки. Тут, крім великих хижих риб, водилося багато морських звірів, які харчувалися рибою. Кетини тепер були менш вразливі для ворогів, вони подорослішали і вже не трималися разом.

Якось, коли одна з кетин безтурботно плавала у верхніх шарах океану, її оточила сіть. Марно намагалася злякана риба вибратися з величезного сітьового мішка, він рухався з такою швидкістю, що обігнати його не вистачало сил. Тралову сіть підняли на палубу науково-дослідного теплохода. Люди в білих халатах швидко витягли з сітки кетину й помістили її у вузьку ванночку, наповнену морською водою. Помилувавшись гарною великою рибиною, немов відлитою із срібла, вони піднесли круглу легку мітку, зроблену з пластмаси, і приладнали її до основини верхнього поплавця. На мітці зазначено рік і місяць вилову і висловлювалося настійне прохання до рибалок повернути мітку в Тихоокеанський інститут рибного господарства, якщо вона якимось чином до них потрапить.

— Тепер подивимося, куди наша Сріблянка прийде на нерест! — вигукнув учений, випускаючи мічену рибу в океан.

— Але ж тут до американських берегів куди ближче, ніж до наших, російських,— мовив із сумнівом лаборант.

— Це не має значення,— заперечив учений.— Наша кета не піде на нерест в американські ріки. Вона повернеться в Амур, якщо вивелася там.

Опинившись на волі, Сріблянка довго не могла заспокоїтися від перенесеного потрясіння: болів спинний плавець, на якому міцно сиділа червона мітка.

Минуло чотири роки, як вона залишила свою протоку. Могутній інстинкт продовження виду владно покликав Сріблянку на далеку батьківщину. Пливла вона спершу сама, потім до неї приєдналися ще кілька ровесниць. Зграєю пливти легше. На ходу риби "перемовлялися", попереджаючи одна одну про небезпеки (в них існує своя "риб'яча" мова), гуртом нападали на дрібних оселедців.

Трапилося так, що в їхню зграю увірвався морський звір — касатка. Звичайно цей зубастий кит нападає на великих тварин, але не проминає і кети. Схопивши дві рибини і проковтнувши їх, він так само швидко зник, як і з'явився. Небезпека минула, і лососі знову зібрались у зграю. •Але тут над ними нависла ще більша біда: шлях до рідних берегів на захід заступили сіті японських рибалок. Виявилися вони такі довгі, що обійти їх було неможливо. Багато лососин, надіючись на свою силу, з розгону билися об сітку, силкуючись прорвати велике вічко, але тонкий капрон, міцний, як сталева струна, не піддавався, і застрягла в ньому риба ставала здобиччю рибалок. Сріблянка, бачачи, як б'ються в сітці подруги, не зважувалася на сміливий таран і пливла уздовж сітки в пошуках проходу. Не знайти б їй його, коли б не сивуч. Ганяючись за кетою, тюлень наштовхнувся на сіть, легко прорвав її і вийшов на волю,

несучи в зубах впійману рибу. Цією пробоїною й скористалася Сріблянка разом з іншими рибами.

Багато тижнів пливли лососі на захід, долаючи в окремі дні до сотні кілометрів, перш ніж досягли Курильського архіпелагу. Прибережні води кишіли тюленями. Чудові плавці і нирці, вони довго ганялися за кетою, чинячи справжні спустошення в рибних косяках.

У кінці літа чисельні косяки кети підійшли до амурського лиману. Стрімко, радісно увійшли морські мандрівниці у прісні води. Вони ще мали пройти багато сотень кілометрів. Для цього потрібна була сила, і вони припинили полювати і їсти.

Тепер кета йшла як повновладна господарка Амуру. Всі риби визнавали це, поступаючись їй дорогою. Лише одна Калуга — ця цариця прісноводних риб — інколи накидалася на лососів, вгамовуючи свій ненаситний апетит.

Поквапно піднімалися вгору косяки. Попереду пливли великі поодинокі самці — розвідники. Рибалки називали їх гінцями, визначаючи по них час масового підходу риби. В річці кета йшла щільною зграєю, притримуючись з року в рік визначених проток. На цьому шляху й ставилися підступні заїзки.

Сріблянка пливла в хвості косяка й раптом наштовхнулася на дерев'яний частокіл. Звернувши убік, вона побачила вільний прохід. Увійшла в нього і потрапила в пастку, з якої не було виходу. Піднімаючись на поверхню, сіть витягла з води сотні рибин, які переливалися, як живе срібло. Серед них судомно билася Сріблянка. І не минути б їй засолювального чана, коли б вчасно не побачив мітку студент-практикант. Швидко записавши номер і дату, він обережно переніс Сріблянку вище заїзки і випустив у воду. Адже вона не закінчила свій шлях, а для вчених важливо простежити його до кінця.

Але добрий вчинок студента не захистив Сріблянку від сітки, в яку вона потрапила біля третьої коси, проминувши заїзку. Рибалки повільно витягували з води нову міцну сіть. Риба, яка потрапила до неї, металася в марних пошуках рятунку. Вже лишалося кілька метрів до берега, коли Сріблянка знайшла на дні глибоку виїмку. Опустившись у неї, вона притислася до дна, і невід пройшов зверху, тільки перекинувши її на бік. Вирвавшись із невода, Сріблянка тепер пливла тільки фарватером ріки, боячись підходити до небезпечних кос, але й тут на неї чатувала біда: в каламутній воді до неї непомітно наблизилася сплавна сітка. Вдарившись об чарунку, Сріблянка повернула назад, але заплуталася хвостом у тонких капронових нитках. Течія тягла її разом з сіткою, але вона продовжувала вириватися на волю.

Припливши до кривуна, старий ульч почав вибирати сітку, підраховуючи вилов. Дійшовши до Сріблянки, він побачив, що кета слабо заплуталася і може втекти з рук. Він опустив сіть і спробував накрити нею рибу, але не встиг: рвучко вигнувшись, Сріблянка опинилася на волі. На сітці залишилося тільки декілька її лусок.

Сріблянка пливла всю ніч і нарешті досягла гирла Амгуні. Як легко і швидко пливла вона за течією, коли була мальком. І як важко було зараз підніматися проти стрімкого напору води! Тепер у річці в неї не було ворогів, крім видри, та звір цей був тут рідкісний. Зате на суші до річки поспішали люди й ведмеді, вовки й орлани. Всім кортіло поласувати рожевим м'ясом лососів.

Рівнинна річка Амгунь ставала гірською. Вона розтікалася протоками, ревла біля заторів, гуркотіла на мілких перекатах. Вода мчала, наче з-під млинового колеса. Але Сріблянка пливла вгору не відчуваючи втоми. Здавалося, природа вклала в її холодне тіло невичерпний заряд енергії. У стрімкому пориві до витоків річки Сріблянка бадьоро долала всі перешкоди. Але вигляд її змінився. Світлий ошатний наряд збляк. На боках з'явилися розпливчасті червонуваті плями, кінці плавців побіліли. Шкіра потовщала, стала менш чутлива до ударів об корчі та каміння.

Ось попереду з'явився перекат. Набравши швидкість, Сріблянка з розгону вискочила на його середину й опинилася майже на суші: вода ледве вкривала половину її тіла. Звиваючись, ніби ящірка, риба повзла по камінні. Раптом над нею майнула тінь білохвостого орлана. Широко розчепіривши гострі пазурі, орлан націлився схопити Сріблянку, але прудка риба, швидкими поштовхами подолавши відстань до води, встигла проповзти мілководдя і сховатися на глибині.

В одному з плес, перед підходом до Баджальської протоки, до Сріблянки підплив великий самець. Він був у шлюбному уборі: червоні смуги по боках чергувалися з темно-синіми, спина чорна, а довгі щелепи, хижо зігнутись, виблискували гострими кривими зубами. Всією своєю поведінкою він показував, що з багатьох сотень риб йому найбільше до вподоби саме Сріблянка.

Вхід з ріки в Баджальську протоку був вузький і мілкий. Піщані береги проросли низькою шелюгою. В ній причаїлися браконьєри. Вночі, коли очікувався хід риби, вони виходили на берег, озброєні довгими дрючками з насадженими на них гострими гачками. Занурюючи їх у воду, вони різким ривком підхоплювали рибу, що суцільним потоком проходила попід берегом. Багато рибин зривалося і пливло далі з розпоротими боками. Коли Сріблянка пропливала небезпечне місце, гострий гак мало не ввіп'явся в її тіло. Ковзнувши по ній і подряпавши шкіру, він встромився у хвостовий плавець самця, який плив поряд, і розірвав його навпіл. Перелякані риби помчали вгору протокою і, лише потрапивши на глибоке місце, зупинилися перепочити.

На одному з перекатів, сховавшись за густим кущем верболозу, рибалив ведмідь. Пропустивши рибу до середини перекату, він вистрибував із своєї схованки і ударом лапи глушив жертву, потім, схопивши її в зуби, біг у ліс і там з'їдав. Захопившись успішною риболовлею, ведмідь іноді ловив риби більше, ніж потрібно було йому на вечерю. Тоді він укривав улов хмизом, щоб не розтягли ворони, і повертався до нього наступної ночі.

Підійшовши до цього перекату, Сріблянка почекала, поки декілька кетин, які пливли позаду, скупчилися біля неї, а потім разом з ними ринулася вперед на перекат. Почувши сплеск, ведмідь вискочив з-за куща. Повз нього швидко повзли, звиваючись на мілководді, риби. Притиснувши одну з них лапою до каменя, ведмідь схопив її зубами. Тим часом Сріблянка й інші кетини досягли глибокого місця і втекли.

Ось і кривун, де чотири року тому з'явилася на світ Сріблянка. Навряд щоб вона пам'ятала це місце, де на дні протоки був пагорб, з-під якого вийшла вона крихітним і безпомічним мальком. Тоді для неї були дуже страшними плямисті ленки й райдужні харіуси. Вони й тепер супроводжували Сріблянку, сподіваючись поживитися її ікрою, але трималися на чималій відстані і, коли вона поверталася до них, швидко відпливали геть.

Тут, у звиві протоки, в тіні похмурого яличника, що підступав до берега, вирішила влаштувати своє гніздо Сріблянка. Вона довго оглядала дно разом із самцем. Знайшовши крихітне джерельце, що струменіло крізь камінці, вона спинилась і почала копати ямку. Велику рінь відсувала вбік головою, дрібну вимітала хвостом. Течія підхоплювала пісок і відносила геть. Наморившись, Сріблянка відпливала вбік, і тоді до роботи брався самець. Сил у нього було більше. Навалюючись усім тілом на великі камені, він так енергійно штовхав їх, що гуркіт, який вони учиняли, стукаючись один об одний, чутний був і на березі. Незабаром на дні з'явилося досить велике заглиблення, над яким лягла самиця. Як хвилювався при цьому самець! Він збуджено плавав довкіл, оберігаючи Сріблянку, і горе було тому ленку, який зважувався підплисти близько до його обраниці. Із широко роззявленою зубатою пащею кидався він на непроханого гостя і, кусаючи за хвіст та боки, відганяв його геть.

Відклавши кілька тисяч ікринок, Сріблянка ще ближче притислася до гнізда, а самець, зайшовши за течією вище, притулився до неї боком. Тієї ж миті їх огорнула біла хмарка. Коли вода знову стала прозорою, Сріблянка із самцем заходилися навалювати на ікру рінь. Швидко ямка

зникла, але риби довго ще не припиняли роботу. З неймовірними зусиллями нагрібали вони великий пагорб з ріні над своїм скарбом.

Виметавши ікру, Сріблянка потемніла настільки, що стала нагадувати тепер затоплену головешку. Самець став ще страшніший і надзвичайно лютий. Він без будь-якого вагання накидався на першу ліпшу рибу, що підпливала до пагорба, і відганяв її геть. Без цієї пильної охорони пагорб Срібляний давно б розкопали інші парочки кетин. Адже місце для ікрометання було обрано вдало, а конкурентів у таких випадках не бракує.

Минули дні. В горах випав перший сніг. Виснажені голодом і батьківськими турботами, лососі насилу трималися біля свого гнізда. Перша знесиліла Сріблянка. Важко ворушачи зяберними кришками, задихаючись, вона все ж намагалася триматися поряд із самцем. Її хилило набік, зносило течією в заплаву, і нарешті, віддавшись ласкавим струменям, вона занурилася на дно чорної ковбані.

Давно закінчився хід кети, побіліли забереги. Тихо стало на нерестовій протоці. Тільки біля пагорба Сріблянки все ще плавав самотній самець, хоч гнізду вже ніщо не загрожувало.